

תורה קסה "ואהבת" צא מעצמך

רק אם נצליח להבין את שורש הפסוק, נצליח לבסוף להגיע למעלה הגבוהה של "ואהבת לרעך כמוך", גם כפשוטו כמו שהוא צריך להיות. רק אחרי שנהיה מוכנים לשמוט מעלינו את הביטחון העצמי בעצם קיומנו, בשלמות שלנו ובהרגשה הבסיסית של מגיע לי, אני הכל ואני המרכז, אם נצליח לעשות את העבודה הזו - אולי נצליח להגיע ל"ואהבת לרעך כמוך".

"ואהבת לרעך כמוך אני ה'" (ויקרא י"ט) היינו שתקבל באהבה, כל הרעות והיסורין הבאים עליך. כי ראוי שתדע, שלפי מעשיך, אחר כל היסורים והרעות שיש לך, עדיין הוא מתנהג עמך ברחמים כי היה מגיע לך יותר ויותר, חס ושלום, לפי מעשיך. וזהו "ואהבת לרעך" שתאהב הרע שבא לך, היינו הרעות והיסורין הבאים עליך, חס ושלום, תקבלם באהבה - כי כמוך כמו שאתה הוא, היינו לפי מעשיך "אני ה'", בעל הרחמים, עדיין אני מתנהג עמך ברחמים כנ"ל.

במבט ראשון התורה הזו מפתיעה. היא נשמעת כמו בדיחה יהודית עתיקה על שני זקנים שמדברים זה עם זה והאחד אומר לרעהו: 'שמע, מה אתה מתלונן על מצבך, כמו שאתה נראה, מגיע לך גרוע יותר'. אך במבט שני וקשוב יותר, נוכל להעלות על פני השטח כמה שאלות שתהיינה פתח להבנת התורה לעומקה.

השאלה הראשונה היא מדוע לקח ר' נחמן את הפסוק "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח) שהוא חיובי ומאיר פנים והפך אותו לגערה המעמידה את האדם במקומו ומציגה אותו באור שלילי?

השאלה השנייה היא איך מסתדרת תורה זו בהקשר הרחב של דרכו של ר' נחמן? איך ייתכן שר' נחמן, שכל עניינו הוא לנחם אותנו ולהעניק תקווה ואור, מביא לנו תוכחה כזו? וכי מה הוא רוצה ללמד אותנו בתוכחה הזו שמשמעותה 'כמו שאתה נראה, מגיע לך הרבה יותר'?

יש גם שאלה שלישית שעלינו לשאול אותה בכל דרשה, על אחת כמה וכמה בזו המובאת כאן: כיצד מכניס ר' נחמן את הדרשה הזו לתוך הפסוק? הרי הפסוק אומר דבר ברור

ומסוים והנה בא ר' נחמן ודורש משהו אחר לגמרי. דרשה של ר' נחמן מזמינה אותנו לחקור כיצד הדרש של הפסוק מתיישב עם הפשט, ובעיקר עם עומק הפשט.

השאלה הרביעית והאחרונה נוגעת לתוכן הדברים של ר' נחמן שבהם הורה לנו "לקבל באהבה כל הרוע והייסורין הבאים עליך": וכי איך אפשר לאהוב את הרע? כיצד אפשר בכלל להעלות על הדעת לאהוב את הרע שמגיע לאדם, ולקבלו באהבה? מה פשר האמירה לפיה מגיע לאדם שיהיה לו רע הרבה יותר?

האמת ניתנת להיאמר והיא, ששני הפירושים הן הפשט, הן הדרש, באים לומר לאדם דבר אחד - 'צא מעצמך!' ברובד הפשט של הפסוק נִאָמַר לאדם 'אהוב את החבר שלך כמו שאתה אוהב את עצמך'. בדיוק כפי שאדם דבוק ואחוז בעצמו ואוהב את עצמו באופן יסודי ובסיסי, כך עליו לאהוב את השני. 'אהוב אותו כמו שאתה אוהב את עצמך', ודאי שזו אמירה שמזמינה את האדם לצאת מתוך עצמו. 'צא מעצמך, היה מסוגל לאהוב את השני כמו שאתה אוהב את עצמך, אל תעשה חשבונות עצמיים כל הזמן. אל תשים את עצמך במרכז, אל תסובב את כל העולם סביב עצמך, צא מעצמך'.

האמירה הזו היא מדרגה מוסרית ודתית מרשימה, אך מאליה עולה השאלה, מי יכול להגיע בכנות למעלה גבוהה כזו שבה הוא יכול לומר כי הוא אוהב את השני כמו שהוא אוהב את עצמו? רק יחידים מצליחים להגיע למדרגה זו. אומנם כמה צדיקים הצליחו להגיע אליה, אך עדיין מדובר במציאות נדירה, עליונה ונשגבת. דרך כלל, אדם מצייר את כל העולם סביב המרכז של עצמו באופן מסוים, בין אם הציור הזה נעשה באופן גס, בין באופן עדין וחבוי, בין ברבדים פיזיים של החיים ואפילו ברבדים רוחניים. גם שם, עדיין אני המרכז של הכל.

על האדמו"ר רבי דוד מלעלוב מסופר ('לב השמים', חגי תשרי, עמ' 381) שהגיע פעם אחת באיחור ניכר לבית המדרש, כשטליתו על כתפו והתכוון לתפילה. אחד מן הלמדנים שנמנה עם ה'מתנגדים' ניגש אליו ואמר לו: 'ראה, השעה כבר אחת עשרה בבוקר, אתה עדיין לא התחלת להתפלל, אבל אני כבר הספקתי ללמוד כך וכך דפי גמרא'. ענה לו האדמו"ר: 'אם מה שלמדת היה בשביל כל עם ישראל, אז למדת גם בשבילי, ואם מה שלמדת לא היה אלא בשביל עצמך, מה שווה הלימוד שלך?' תשובתו של האדמו"ר מלעלוב חותרת תחת קושייתו של הלמודן ואומרת לו: 'כל עוד עולמך הדתי והרוחני סובב סביב ה"אני"

אומנם תהיה ביקורתית ותחרותי כלפיי, אבל גם עולמך שלך יישאר סגור בתוך עצמו ועל כן חסר ערך - צא מעצמך!"

ואכן, חסידים ואנשי מעשה נוהגים לומר לפני כל מצווה "לשם ייחוד קודשא בריך הוא... ובשם כל ישראל". כלומר כשיהודי מקיים מצווה, הוא עושה זאת בשם כל ישראל. גם קיום מצווה פשוטה חורג מהגבולות הצרים של האני העצמי שלו, המצווה לא נועדה רק עבורו אלא עבור כנסת ישראל. המעשים הטובים של כל יהודי מצטרפים יחד, ובונים את קומתה הרוחנית של כנסת ישראל. אין ספק כי מי שמצליח באמת ובכנות פנימית להתכוון בשם כל ישראל כאשר הוא מניח תפילין או מקיים כל מצווה אחרת, הרי זו מעלה גדולה עד מאוד.

אולם למעשה אנו נמצאים הרחק כמטחווים קשת מן המעלה הגדולה הזו, שפועלת מתוך חיבור לעם ישראל, ושבויים עמוק בתפישה שרואה את האני שלי כמרכז העולם. תפישה זו כל כך יסודית ובסיסית במהותו ובהווייתו של האדם עד שאין זה פשוט לחמוק ממנה. הדברים מגיעים עד כדי כך שהפילוסוף האקזיסטנציאלי הצרפתי, ז'אן פול סארטר, התבטא בהתרסה ואמר: " הגיהנום הוא הזולת" (מתוך המחזה 'בדלתיים סגורות' (Huis clos)). משמעות הדברים היא, שבמרחב הפרטי שלי, רק אני קיים ואז באמת אין מקום למישהו אחר. כל מגע עם האחר פולשני ביחס לאני. נוכחותו של האחר סודקת את גן העדן הפרטי שלי, שהוא המרחב שבו אני מכונס ומרגיש שלם עם עצמי. לאור אמירתו המתריסה של סארטר ניתן להבין את פרשנותו של ר' נחמן שהפסוק "ואהבת לרעך כמוך" משמעו אהבת הרע, פסוק שבא ללמדנו לקבל באהבה גם את הרע הבא עלינו. כדרכו, יורד ר' נחמן אל המקום שבו אנחנו נמצאים, מדבר אלינו בשפתנו וקורא איתנו אותו הפסוק אלא שהוא עושה זאת מנקודת המבט הנמוכה שלנו, מן המדרגה שבה אנחנו נמצאים: "ואהבת לרעך כמוך?" ר' נחמן מציף את השאלה שעולה בנו, בעת שאנו קוראים את הפסוק ממקומנו הנמוך: 'וכי איך יתכן שאוהב את רעי? והלא עבורי האחר הוא קצה גבולי, תחילת חוסר האונים שלי, סוף המרחב הקטן שניתן לי בעולם. והרי האחר יכול להפריע, לסכל תוכניות, להעליב ולפגוע, האחר יכול להיות ממש "רע". פרשנותו של ר' נחמן היא המענה לשאלה זו: 'נכון, זהו בדיוק הניסיון בדרך לאהבת האחר - להיות מוכן לאהוב גם את הרע שבו. צא מעצמך, היחלץ מגן העדן שלך שאיננו אלא אשליה, היה מוכן לקבל את הרע שבא עליך באהבה, ואז תוכל אולי לאהוב גם את רעך. שהרי רע (חבר) אמיתי הוא זה שאתה אוהב גם את הטוב וגם את הרע שבו. ייתכן שלכך מרמז דמיון האותיות בין רע שהוא היפוכו של הטוב, ובין רע שהוא חבר.